

Arthur Eyffinger

Op de drempel van de Verlichting

Samenvatting van de lezing gehouden door Arthur Eyffinger
op 23 september 2009 in het Prinsenhof in Delft.

Aan de hand van een incident uit 1899 bespreekt Eyffinger het traditionele verschil in appreciatie van Hugo de Groot in Nederland en in het internationale onderzoek.

Eyffinger positioneert Grotius' denken op de tijdlijn van Erasmus naar Spinoza en Huygens. Hij wijst op Grotius' leven naar het humanisten-ideaal van openbare dienstverlening en sociale betrokkenheid, zijn consistente keuze voor een openbare, politieke carrière en zijn afwijzen van posities aan universiteit of gerechtshof ondanks zijn overwegend intellectuele gaven. Eyffinger behandelt vervolgens de oriëntatie van Grotius' werken: zijn filologisch bronnenonderzoek en het belang dat hij hechtte aan het gezag der overlevering naast de zuivere ratio.

Eyffinger plaatst Grotius in de 'politieke' lijn van de Vaderlandse Opstand en in Erasmus' brede tolerantiegedachte, die zich scherp onderscheidt van de 'kerkelijke' lijn van Calvijns exclusivisme. Hij definieert Grotius als overtuigd aristocraat en regent in zijn afwijzen van volksinvloed.

Eyffinger plaatst Grotius als kind van zijn tijd in zijn preoccupatie met de problematiek van oorlog en vrede. Hij zet het verband uiteen tussen de drie grote thema's in Grotius' werken:

- (1) de regulering van het *ius ad bellum* en het *ius in bello*;
- (2) het wegnemen van de geloofstwisten als belangrijkste oorzaak van politieke conflicten;
- (3) de integratie van de twee pijlers van de Europese cultuur, de Grieks-Romeinse erfenis en de Joods-Christelijke traditie. Eyffinger bespreekt het verband van Grotius' belangrijkste werken op deze drie noemers.

Eyffinger illustreert vervolgens Grotius' specifieke intellectuele kwaliteiten: zijn scherp vernuft, zijn fotografisch geheugen en bovenal zijn vermogen een strakke structuur aan te brengen in het vele ongeordende. Hij geeft de toepassing hiervan aan op de drie bovengenoemde onderzoeksterreinen.

Eyffinger definieert de opbouw van het vaderlands maatschappelijk bestel als Grotius' centrale thema in zijn Hollandse jaren. In vogelvlucht loopt hij eerst de loop der Opstand in de jaren 1568-1588 langs, zet het verband uiteen tussen geloofstwisten en absolutisme, en wijst erop hoe de breuk met het Zuiden, het politiek

intellectuele hart van de Opstand, en de komst van de Zwijger naar Holland een kentering van de 'politieke' naar de 'kerkelijke' lijn inhield, het verzet primair op noemer van het geloof.

Eyffinger bespreekt vervolgens Grotius' ondersteuning van de Opstandsgedachte.

(1) Vooreerst zijn uitdragen van Maurits' successen in Europa met de Latijnse gedichten uit zijn Leidse studietijd.

(2) Dan de achtergrond voor Grotius' twee politieke tractaten van rond 1600: (a) zijn diepe bezorgdheid om het wankel bestel van de Unie, het gebrek aan structuur en eenheid in de Republiek, en de toenemende kerktwisten, neergelegd in een waarschuwende vergelijking van de ondergang van de oude Hebreeuwse Confederatie door geloofsonrust; (b) zijn verheerlijking van het toekomstperspectief der Republiek bij verwezenlijking van Oldenbarnevelts aristocratisch ideaal en een centraler gezagsstructuur, verwoord in een breed uitgewerkte vergelijking met de klassiek Griekse en Romeinse staatsvormen. Grotius' streven in de jaren na 1600 was er primair op gericht de losse statenbond om te bouwen tot een heuse Bondsstaat.

(3) Tenslotte, zijn verantwoording van de Opstand en van de aloude zelfstandigheid der Staten in zijn historische tractaten, die een kunstmatige reconstructie der werkelijkheid en een weloverwogen politieke vertekening der feiten zijn, maar door hun intelligente opzet en superieure stijl van grote invloed waren op de internationale erkenning van de Republiek.

Vervolgens richt Eyffinger zich op Grotius' jarenlange ijveren voor de VOC. Hij bespreekt de opkomst van de handel in Holland en Zeeland na de val van Antwerpen; de tochten om de Noord, de voorcompagnieën en Oldenbarnevelts ingrijpen om één sterke Compagnie in te zetten als tweede front in Indië tegen Spanje. Hij behandelt de eerste buitnemingen van Portugese schepen, vervolgens het geschil rond de Santa Catharina en hoe de Amsterdamse kamer van de VOC het advies inriep van de jonge Haagse advocaat De Groot. Hij bespreekt de complexe relatie van De Indis tot dit verzoek, de inhoud en lotgevallen van dit tractaat, en plaatst de centrale these van De Indis in Grotius' latere oeuvre.

Vervolgens wendt Eyffinger zich tot de politieke ontwikkelingen die de vredes- en bestandsonderhandelingen van 1607-09 onvermijdelijk maakten: de militaire patstelling; de dreigende inhouding van Franse oorlogssubsidies als gevolg hiervan; de penibele positie van de schatkist in zowel Madrid als Den Haag; het dreigend fiasco van de VOC.

Hij behandelt de drie kernthema's van de vredesbesprekingen: de soevereiniteitskwestie; de geloofsvrijheid; de handel op Indië. Hij geeft aan hoe de onderhandelingen de Republiek tot op het bot verdeelden, Maurits en Oldenbarnevelt tegen elkaar plaatsten, en zo de Bestandstwisten inleidde.

Vervolgens licht Eyffinger Grotius' denken en handelen in de jaren 1607-09 toe: zijn functie als Procureur-generaal; zijn adviesrol voor de Landsadvocaat; en vooral zijn optreden als advocaat van de VOC. Hij bespreekt Grotius' persoonlijke worstelen met het dilemma van 'oorlog, vrede of bestand' en de achtergrond voor het verzoek om advies van de Zeeuwse Kamer der VOC.

Eyffinger behandelt vervolgens het verband van de uitgave van *Mare Liberum* 1609 met dit verzoek vanuit Zeeland. Hij licht de inhoud en doelstelling van dit tractaat toe en de rol die het speelde bij de bestandsonderhandelingen. Hij betreft ook Grotius' werken (vanaf eind 1608) aan *De antiquitate* 1610 bij de politieke context van het Twaalfjarig Bestand.

Hierna behandelt Eyffinger Grotius' vooraanstaande rol bij de hervorming en koerswijziging van de VOC in 1609 en bij de visserijconferenties met Engeland in 1613 en 1615. Hij schetst kort de invloed van *Mare Liberum* op de ontwikkeling van het zeerecht, de discussie met Selden rond de centrale these, en de verdere loop van het rechtsgebied van Bijnckershoek tot aan de VN zeerechtconventie van Montego Bay (1982) en het ITLOS in Hamburg (1996).

Eyffinger wijst vervolgens op het belang van Grotius' persoonlijk onderhoud met Jacobus I in 1613 voor de ontwikkeling van de Remonstrantse Twisten en Grotius' betrokkenheid bij deze troebelen. Hij schetst de inhoudelijke component van het eeuwenoude theologisch geschil; de sociale escalatie tot de aloude strijdvraag over de relatie Kerk-Staat; Grotius' overtuiging als remonstrant en Erastiaans denker; zijn val.

Eyffinger wijst op de louterende invloed van Loevestein; de heroriëntatie nadien van Grotius' denken ter leniging van de Europese intellectuele en morele crisis; zijn groei tot 'Legislator of Mankind' in zijn *De iure belli ac pacis* 1625, en zijn jarenlange ijveren voor kerkelijke vrede op basis van het credo der vroege kerk - tegen de eigentijdse politieke ontwikkelingen in.

Eyffinger eindigt waar hij begon; een appreciatie van Grotius' intellectuele erfenis: Grotius' eigen verwachtingen; de politieke, juridische, theologische, historische en literaire tradities; de appreciatie in de UK, Frankrijk, Duitsland, de VS en tenslotte in het vaderland.

Arthur Eyffinger